

Tim Haywardi keskkonnateooria

Meeli Sõlg (RiTo 15), Eesti Rahvusraamatukogu parlamendiinfo keskuse infospetsialist

Edinburghi Ülikooli keskkonnapoliitika teooria professori Tim Haywardi teadustööd käsitlevad keskkonnateooriat üleilmses kontekstis, tema viimased uurimistööd on selle sidunud rahvusvahelise poliitika ja inimõigustega.

Tim Hayward (sündinud 1955. aastal) on õpetanud filosoofiat Sussexi ja Glamorgani ülikoolis, töötanud Bari Ülikoolis (Itaalias) ning olnud külalisõppejõud Oxfordi Ülikoolis. Ta on kirjutanud arvukalt artikleid, mida on tõlgitud itaalia, jaapani, korea ja hispaania keelde, ning avaldanud kolm raamatut: "Ecological Thought: An Introduction" (1995, Polity Press), "Political Theory and Ecological Values" (1998, Polity Press) ja "Constitutional Environmental Rights" (2005, Oxford University Press). Hayward on rahvusvaheliste suhete *online*-ajakirja The IPT Beacon (<http://www.international-political-theory.net/>) asutajaid ja toimetajaid ning kuulub ajakirjade Contemporary Political Theory (CPT), Journal of Social Philosophy ja Environmental Values toimetustesse. Polity Press), "Political Theory and Ecological Values

Tim Hayward käsitleb poliitilise teooria väärtuste ja eelduste ümberhindamist ökoloogilises mõttes. Ta uurib inimõiguste ja keskkonnaõiguse suhteid ning ökoloogilise võla küsimusi. Haywardi arvates on keskkonnakaitsevaidlused paljuski võitlus inimõiguste ning eraomandi vahel.

Haywardi enim käsitletud teema – põhiseaduslik keskkonnakaitse – avaldub juba tema varasemates artiklites ("Constitutional Environmental Rights: A Case for Political Analysis". – Political Studies, 2000, Vol 48 (3), pp 558–572) ning ka tema viimases raamatus "Constitutional Environmental Rights", mis seob õigus-, filosoofia- ja moraali- ning poliitikaanalüüsi.

Haywardi arvates on inimesel õigus adekvaatsele (s.o heaoluks ja terviseks piisavale) keskkonnale ning see õigus peaks olema sees demokraatlike riikide põhiseaduses ehk sellest õigusest peaks saama inimese põhiõigus. Keskkonnakaitse põhiseaduse tasemel kindlustamine on laialt tunnustatud: enam kui sajal riigil on põhiseaduses mingi keskkonnakaitset käsitlev säte. Kuid Haywardi arvates sellest ei piisa: õigust keskkonnale tuleb kaitsta kui inimese põhiõigust. Sellise lähenemise peamine põhjus on keskkonnaprobleemide tõsidus, ulatuslikkus ja kompleksus. Põhiseaduses sätestatud keskkonnakaitse pakub võimalust ühendada ja üldistada kõigi madalamate õigusaktide regulatsioone – see rikastaks ühiskonna arusaamist keskkonnakaitse tähtsusest. Põhiseaduse sätted on ülimuslikud, neis sisalduvat tuleb järgida iga õigustloova akti, haldusakti või kohtuotsuse koostamisel. Põhiseaduslik regulatsioon kaitseb keskkonnakaitse põhimõtteid perioodiliselt valitavate või ametisse määratavate otsustajate muutliku meele eest. Keskkonnakaitse meetmed võivad olla kulukad ja ebapopulaarsed, seetõttu võib valitsus järgmiste valimiste ootuses neid kulusid vähendada või muuta madalamal seisvaid õigusakte, kuid põhiseaduslikke põhiõigusi nii lihtsalt muuta ei saa. Põhiseaduslik keskkonnakaitse lubaks ja julgustaks ka kodanikke osalema otsuste tegemise protsessis ning kodanikel oleks õigus keskkonnaalasele informatsioonile.

1998. aastal välja antud raamat "Political Theory and Ecological Values" räägib vajadusest ja võimalusest siduda ökoloogilisi probleeme poliitikaga, selles olev kriitika on suunatud poliitiliste teooriate ebaõnnestumisele ökoloogiliste probleemidega arvestamisel. Filosoof Hayward esitab väljakutse arvamusele, et ökoloogilised väärtused lähevad vastuollu inimlike huvidega. Seda arvamust propageerivad mitte ainult poliitilised teoreetikud, vaid ka radikaalsed keskkonnaaktivistid, kes taunivad antropotsentrismi. Hayward jätab kõrvale kaks dogmat, mida on ökoloogias valesti mõistetud. Üks neist on idee, et ökoloogiliste väärtuste hindamine on seotud "elusolendite seesmise väärtusega", ning teine, et tõhusaks keskkonnakaitseks tuleb antropotsentrism hüljata. Haywardi pakutud poliitiline teooria lähtub arusaamast, et inimene on looduse osa ning ta laiendab selle moraalse respekti normiks muule elusale loodusele. Hayward toetab väidet, et antropotsentrism on vältimatu – inimesed näevad loodust paratamatult omaenda vajaduste ja väärtuste seisukohalt, kuid huvi kehalise, vaimse ja hingelise terviklikkuse vastu tekitab muret keskkonna ning teiste elusolendite pärast. Hayward demonstreerib, kuidas ökoloogilisi probleeme saab lahendada, rakendades poliitikas inimese mõistuslikku omakasu, ta kasutab ka mõistet valgustatud omakasu. Valgustatud inimene näeb oma kohta keskkonnas kui tervikus ja mõistab, et kõige paremini saab ta oma isiklike huve kaitsta siis, kui ta kaitseb kogu keskkonda.

Haywardi kritiseerinud Lancasteri ülikooli sotsioloogi Matthew Watsoni arvates peaks Hayward tugevdama inimese terviklikkuse kontseptsiooni, tema väited oleksid jõulisemad, kui ta eesmärk oleks julgem. Ta ei peaks veenma põhivoolu poliitika teoreetikuid mõtlema ökoloogilistele väärtustele, vaid andma hoogu väidetele, mis hindavad ümber inimese subjektiivsust ning piire looduse ja kultuuri vahel.

Loodusvarade üleilmse jaotuse õigusest rääkides ("Global Justice and the Distribution of Natural Resources". – Political Studies, 2006, Vol 54 (2), pp 349–369) peab Hayward õigeks globaalset võrdset keskkonnaruumi õigust ühe inimese kohta (ökoloogiline ruum). See kohustab ökoloogilisi võlgnikke vähendama nende ökoloogilise ruumi kasutamist lubatud tasemele. Seadusega kehtestatakse kohustus ümber jagada majanduslik kasu, mida nad on ammutanud üle piiri läinud kasutusest. Hayward nõustub, et seda on võimalik teha mõne globaalse fondi kaudu, nagu kujutlevad seda Manchesteri Ülikooli professor Hillel Steiner ("Just Taxation and International Redistribution". – Nomos XLI: Global Justice. Eds I. Shapiro, L. Brilmayer. New York: New York University, pp 171–191) ja Austraalia Rahvusliku Ülikooli professor Thomas Pogge ("World Poverty and Human Rights", 2002, Cambridge: Polity Press). Nii kaua kui fiskaalne võim on rahvusriikide käes, peavad nad vastutama fondide eest. Lubades riikidel valida, kuidas luua vajalik fond koos nende oma jurisdiktsiooniga, tunnustatakse nende suveräänseid õigusi ja ka kohustust kaaselanikena tasakaalustatud globaalses ökosüsteemis.

Tim Haywardi esimene raamat "Ecological Thought: An Introduction" (1995) kirjeldab ökoloogia mõju sotsiaalsele ja poliitilisele mõttele. Kahju, mida inimesed keskkonnale, teistele liikidele ja oma tulevikuväljavaadetele tekitavad, nõuab kiiret sekkumist – kuid millist? Haywardi arvates tuleb tõsiselt võtta radikaalseid väiteid, kuigi see tähendab väljakutseid valitsevatele hoiakutele ja väärtustele. Vajame rohkem humaansust, kuid see on rekonstrueeritud humanism, milles valgustatus võtab ökoloogilise vormi.

Tim Haywardi viimast raamatut "Constitutional Environmental Rights" saab lugeda Oxfordi Ülikooli Kirjastuse e-raamatute andmebaasi vahendusel Rahvusraamatukogus, samuti saab andmebaaside ja trükiversioonis ajakirjade (Political Studies) vahendusel lugeda tema artikleid.

Ülevaate koostamisel on kasutatud Interneti-materjale ning Eesti Rahvusraamatukogu andmebaasides ning fondides leiduvaid ajakirju ja e-raamatuid.